

Эргешали кызы А., Айдарова М.Д.

**МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫН КӨП МАДАНИЯТТУУЛУККА ТАРБИЯЛОО
ЖӨНҮНДӨГҮ АЙРЫМ ОЙЛОР**

Эргешали кызы А., Айдарова М.Д.

НЕКОТОРЫЕ ИДЕИ О МЕЖКУЛЬТУРНОМ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ

Ergeshali kyzu A., M.D. Aidarova

SOME IDEAS ON INTERCULTURAL EDUCATION AT SCHOOL

УДК:371/55

Бул макалада мектеп окуучуларын көп маданият-туулукка тарбиялоодогу кээ бир өзгөчөлүктөр жана улуттук баалуулуктарды сактай билүү жөнүндөгү орчундуу ойлор баяндалат.

Негизги сөздөр: маданият, көп маданияттуулук, рухий дүйнө, улуттук идеология, тарбиялоо, билим берүү, улуттук баалуулуктар, чыдамдуу, толеранттуу, мекенчил.

Педагогика илиминде окутуу, тарбиялоо түшүнүктөрү педагогиканын категориялары катары каралат. Мезгил талабына ылайык, республикабыздын билим берүү системасы жанылануу доорун баштан кечирип жатканда, мына ушул окутуу, тарбиялоо процесстери кандайча ишке ашырылып жаткандыгы маанилүү маселе экендиги белгилүү. Жаш муундарды окутуп, тарбиялап, билим берип, калыптандыруу аркылуу өлкөбүздүн келечеги аныкталат эмеспи. Андыктан, бүгүнкү мугалимдин булл багыттагы иш-аракети эмнелер менен коштолуп, кандайча жүргүзүлүп жаткандыгы тууралуу азын-оолак ой калчап көрөлү. Өлкөбүздө билимберүү Европа мамлекеттеринин «Болон» системасынын үлгүлөрүн практикалап жатат. Мындай учурда улуттук нарктуулукту, баалуулуктарды терс таасирлерден сактап калуу максатында улутман, мекенчил жана көп маданияттуу окуучуларды тарбиялоо негизги орунда турат. Көп маданияттуу демекчи, алгач, маданият деген сөздүн маанисин чечмелеп көрөлү. Адатта, айрымдар маданиятка көп деле маанибербей, маани-маңызына түшүнүгү жетпей, сырткы көрүнүшүнө карап эле маданияттуу деп коюшат.

Ал эми чыныгы түшүнүккө таянсак, маданияттуулук – адамдын ички руханий дүйнөсүнүн тазалыгы. Жаш муундарды тарбиялоодо аларды улуттук нарктуулуктарды, баалуулуктарды сактап, байытып, өнүктүрүүгө калыптандырып, ошону менен бирге, эле дүйнөлүк цивилизациянын үлгүлөрүн да пайдалана билүүгө үйрөтүүдө бүгүнкү мугалимдин негизги милдети катары турат.

Улуттук нарктуулуктар, улуттук баалуулуктар – дегенде эмнени түшүнөбүз? Бул багытта кыргыздын улуу ойчул, окумуштуу педагогдору көптөгөн баалуу эмгектерди жаратып, элдин калың катмарына жеткирип келет. Атап айтсак, белгилүү этнопедагог А.Алимбеков өзүнүн илимий изилдөөсүндө жогорку педагогикалык билим берүү

системасында болочок мугалимдерди кесиптик-педагогикалык жана этнопедагогикалык жактан даярдоонун теориялык жана практикалык өзгөчөлүктөрүн изилдеп, этнопедагогикалык билим берүү менен тике байланыштагы негизги түшүнүктөрдү жана категорияларды тактаган. Ал болочок мугалимдерди этнопедагогикалык жактан даярдоо концепциясынын негизги жоболорунда “Этнопедагогикалык даярдык мугалимдин инсанынын интегративдик касиети. Анын мазмунун, структурасын аксиологиялык, процесстик-технологиялык, эмоционалдык-дөөлөттүк компоненттер таризинде мүнөздөп көрсөтүүгө болот” – деп айткан. Демек, окумуштуунун айтуусу боюнча аксиологиялык компонент: улуттун этникалык насалин сактоонун шарты катары абалтан өнүгүп, өркүндөп келген элдик өрнөктүү каада-салт, үрп-адат, ырасым-жөрөлгөлөрдү урматтоо жана барктоо, аларды өзүнүн жашоо-турмушунун эреже-мыйзамына айландыруу, бул жагдайда башкаларга өрнөк болуу ж.б. Процесстик-технологиялык компонент: коом, билим берүү системасы демократиялык, гуманисттик нукка бурулуп, улуттук мектептин жаңыча моделин иштеп чыгуу талабы курч коюлуп турган шартта таалим-тарбия ишин уюштуруунун теориялык-методологиялык негиздерин жеткилең билүү, элдик педагогикага, этнопсихологияга, этникалык маданиятка, этнографияга тиешелүү түйүндүү түшүнүктөрдүн, туюнтмалардын, категориялардын маанисин терең түшүнүп, туура чечмелей билүү ж.б. Когнитивдик же социалдык-таанымдык компонент: этнопедагогика, этика, маданият жаатындагы билимдерин тынымсыз өркүндөтүүгө карата ички талабы, керектөөсү ж.б. Эмоционалдык-дөөлөттүк компонент: этномаданият таламдуу таалим-тарбияны жүзөгө ашыруу жаатындагы өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүнө карата сынчыл мамиле, кем өксүктөрүн таап, талдап, түзөлтүүгө умтулуу ж.б. болуп эсептелет.

Бирок, канчалаган эмгектер жаралса да, эл арасында өз баалуулугун билбеген, өз элинин, өз жеринин баркын барктай албаган адамдар кездешет. Бул үчүн мамлекеттик деңгээлдеги комплекстүү программаларды кабыл алып, ал эми билим берүү системасын түп тамырынан тарта реформалоо туура болчудай. Мектеп окуучуларын алардын кызыгуусуна жараша гана окутуп, тарбиялоо зарыл. Анткени, инсанга багыттап окутуунун негизги максаты да

мына ушунда. Өнүккөн өлкөлөрдүн үлгүлөрүн практикалоодо окуучуларды көп маданияттуулукка тарбиялоо өз жемишин берет деген ишеним жаралат. Анткени, көп маданияттуулук – бул жаш муундарды көп улуттуу жана көп маданияттуу чөйрөдө жашоого даярдоо үчүн түзүлгөн билим берүү. Демек, көп маданияттуу билим берүүнүн максаты – түрдүү улуттагы, расадагы элдер менен өз ара мамиледе, кызматташууда болуп, алардын маданиятын түшүнүп, аларга карата болгон терс ойлорду жокко чыгаруу болуп саналат. Учурда ар бир адам активдүү таасирлерге туруштук бере алган, башка элдердин маданиятын жогорку деңгээлде сыйлай билген жана алар менен чогуу жашай билген, чыдамдуу, толеранттуу болушу зарыл болуп турат. Себеби, акыркы убактарда бүткүл дүйнөдөгү өлкөлөрдүн жана элдердин жакындашуусу, миграциянын күч алышы ааламдашуу маселелерин жаратууда. Мунун өзүлүктүк маданият менен дүйнөлүк маданиятты айкалыштыра алган көп маданияттуу инсанды тарбиялоону талап кылып жатат.

Көп маданияттуулук – көп маданияттуу коомдун бардык өкүлдөрүн этникалык, маданий, социалдык, диний көз карандысыздыкка чакырат.

Көп маданияттуу билим берүүнү орус педагогу А.Н.Джуринский үч топко бөлүп карайт. Алар: “плюрализм”, “тендик”, “биримдик” түшүнүктөрү. Биринчи учурда маданий көп түрдүүлүктөрдү сыйлоо жана сактоо, экинчи учурда болсо билим берүүдөгү жана тарбиялоодогу тең укуктуулуктарды колдоо, үчүнчү учурда болсо жалпы улуттук саясий, экономикалык, руханий баалуулуктарга тарбиялоо жөнүндө айткан. Г.В.Палаткина болсо, “Көп маданияттуу билим берүү бул – бардык этностордун билим берүүдөгү проблемаларын чечүү жана элдерди көп маданияттуу коомго даярдоо” – деген. Демек, биздин өлкөдө да, окутуу, тарбиялоо, билим берүү иштери дүйнөлүк билим берүү стандарттарынын талаптарына ылайык нукка салынышы абзел.

Россияда көп маданияттуу билим берүү төмөндөгүдөй педагогикалык принциптерге таянат:

1. Жогорку нравалык сапаттуулукка жана адамдык кадыр-барктуулукка тарбиялоо;

2. Этностор менен, ар түрдүү социалдык группадагы расалар менен бирге болууга тарбиялоо;

3. Өз ара кызматташтыкка даяр болууга, толеранттуулукка тарбиялоо.

Америкада болсо, изилдөөчүлөр көп маданияттуу билим берүүнүн негизги принциптери катары төмөнкүлөрдү белгилешет:

1. Көп маданияттуу билим берүү – бул расизмдин бардык формаларынын пайда болушун

четке каккан антирасизмдик билим берүү, окуучуларды алардын укугун конкреттүү жашоо кырдаалдарында басмырлоого күч колдонбоо жолу менен каршы турууга үйрөтүү;

2. Көп маданияттуу билим берүү – бул эркин билим берүү болгондуктан, окуучуларды кабыл алынган маалыматтарга сынчыл ой жүгүртүү менен алардын жаны маданий билимдерди жаратуу жөндөмдүүлүктөрүн өстүрүү;

3. Көп маданияттуу билим берүү – окуучуларды өз билимдеринин чебери болууга, башкача айтканда, чыныгы турмуштун көрүнүштөрүн түшүнүүгө, зарыл болгон учурда аларга таасир этүүдө алган билимдерин колдонуу;

4. Көп маданияттуу билим берүү – окутууну жана тарбиялоону окуучунун кызыкчылыгы үчүн гана жүргүзүү

Ал эми, Кыргызстанда көп маданияттуу билим берүүдө төмөндөгү принциптерди бөлүп карасак туура болот:

1. Окуучуларды көп улуттуу жана көп маданияттуу чөйрөдө жашоого даярдоо;

2. Окуучуларды улуттук маданият менен дүйнөлүк маданиятты айкалыштырып, көп маданияттуу болууга үйрөтүү;

3. Окуучуларды түрдүү улуттагы, түрдүү расадагы элдер менен өз ара мамиледе, кызматташууда болуп, алардын маданиятын түшүнүп, сыйлоого тарбиялоо;

4. Улуттук баалуулуктарды байытуу жана аны дүйнөлүк деңгээлге чейин жеткирүү.

Жыйынтыктап айтканда, көп маданияттуу билим берүү аркылуу элибиздин улуттук идеологиясын сактоо жана ата мурасын барктоо зарыл деп эсептейбиз.

Адабияттар:

1. Алимбеков А. Теория и практика этнопедагогической подготовки учителя в системе высшего педагогического образования. пед. ил. кан. диссер. авторефераты. Бишкек, 2010, 42-б.
2. Айдарова М.Д. Педагогикалык маданият [Текст] / Айдарова М.Д. – Бишкек, 2012.
3. Бессарабова И.С. Современное состояние и тенденции развития поликультурного образования в США/И.С. Бессарабова: Монография. Волгоград: Изд-во ВГПУ «Перемена», 2008.
4. Джуринский А.Н. Поликультурное воспитание в современном мире/ А.Н.Джуринский. М.: Прометей, 2002.
5. Дмитриев Г.Д. Многокультурное образование/ Г.Д. Дмитриев. М.: Народное образование, 1999.
6. Палаткина Г.В. Этнопедагогические факторы мультикультурного образования/ Г.В. Палаткина: Дис.... д-ра пед. наук. М., 2003.

Рецензент: д.п.н., профессор Чоров М.